

Sven Estridsens danmarkshistorie

Danmarks politiske historie ca. 890-965

Af Bent Østergaard

Danmarks rigshistorie fra ca. 890 til 965 er meget vanskelig at skabe klarhed over. Et hovedproblem er de to fjendtlige indfald med påfølgende kongeskifter, der fandt sted omkring år 900: Først kom Olav fra »Sueonia« og overtog kongemagten, men hans efterfølgere mistede den få år senere til en ny erobrerrhær, ledet af Hardeknud fra »Northmannia«. Om disse to begivenheder i vor historie er der kun bevaret én eneste beretning: Sven Estridsens mundtlige overleveringer, nedfældet af Adam af Bremen. Med udgangspunkt i disse oplysninger forsøger skolebibliotekar Bent Østergaard at nytægne konturerne af periodens politiske historie.

Sven Estridsen og Adam af Bremen

Engang omkring 1070 mødtes den danske konge Sven Estridsen med en delegation fra ærkebiskop Adalbert i Bremen. Mødet skulle få stor betydning for senere dansk historieskrivning, idet lederen af ærkesædets domskole, Adam, fik lejlighed til at udspørge kongen om Danmarks og de andre nordiske landes forhold og ældre historie. I sin krønike om de hamburgske ærkebisper fortalte Adam siden om mødet med kongen:

Da jeg i ærkebispens allersidste tid¹ kom til Bremen, og efter at jeg havde hørt om denne konges indsigt (*sapientia*), belavede jeg mig straks på at rejse til ham. Som alle andre blev jeg modtaget meget venligt af ham, og jeg har af hans mund samlet meget stof til denne lille bog.

Thi han var meget kyndig i boglig viden og meget velvillig mod udlændinge – og han sendte selv sine klerke som prædikanter til hele Sverige, Norge og de øer, som findes i disse egne.

Af hans meget sandru og meget behagelige fortælling har jeg fået at vide, at mange af de barbariske folkeslag i hans tid var omvendt til den kristne tro,

1. Ærkebisp Adalbert døde i 1072.

men at adskillige dog også var blevet kronet med martyriet såvel i Sverige som i Norge.²

Adams formål var at beskrive ærkestiftets og den kristne missions historie i Norden – ikke de enkelte landes historie. Selv om vi kan se, at han har kendt og benyttet Einhards værk om Karl den Store, de frankiske rigsannaler og årbøgerne fra Fulda, har han i sin bog udeladt mange af de oplysninger om kongerne og de politiske forhold i Danmark i 800-tallet, der kan findes i disse værker. Også hans korte sammendrag af Sven Estridsens beretning om sine forfædre og forgængere på tronen viser, at disse ikke i sig selv havde hans interesse – utvivlsomt fordi de alle var hedninger.³ Derfor får de kun en ultra-kort omtale som indledning til det, der for Adam er det egentlige: genoptagelsen efter 934 af ærkebispesædets mission i Norden, der havde været afbrudt siden Rimberts død i 888.

Adam giver en yderst velvillig, men formodentlig alligevel ret vederhæftig vurdering af kongen. F.eks. søger han ikke at skjule tidligere stridigheder mellem den danske kongemagt og ærkebisperne i Bremen. Uden at lægge mindste forargelse for dagen nedskriver han f.eks., hvad Sven har fortalt om en uheldig »ungdomsbedrift«: Under en sejltur fra Danmark til England fik Sven det indfald på sørøvervis at hærge kysterne i nærheden af Bremen. Han var da så uheldig at blive indfanget af ærkebispens krigsfolk, som bragte den prominente fange til deres herre. Denne modtog imidlertid prinsen med hæder, sluttede venskab med ham og lod ham nogle dage senere drage videre, ovenikøbet med store foræringer. »Det har kongen personlig fortalt os om sig selv, og han lovpriste i høje toner ærkebisen, som var afholdt af alle på grund af sit smukke ydre og gavmilde sind«, skriver Adam.⁴

2. Adam, 3. bog, kap. 54 (egen nyoversættelse). Artiklens citater fra Adam af Bremen bygger på følgende oversættelser: *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, XI: Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der hamburgischen Kirche und des Reiches, Berlin 1961; *Adam af Bremen. De hamburgske Ærkebispers Historie og Nordens Beskrivelse*, oversat af Carsten L. Henrichsen, København 1930 (ny udg. 1968); *Adam av Bremen. Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar*, oversatt av Emanuel Svenberg, kommenterad av Carl Fredrik Hallencreutz, Kurt Johannesson, Tore Nyberg och Anders Piltz, Stockholm 1984. Jeg har oversat eller nyoversat alle de centrale kilde-tekster. Oversættelsesarbejdet har ikke frembragt revolutionerende omvurderinger, men jeg tror, det vil være forfriskende for dem, der er vant til Carsten Henrichsens oversættelse af Adam, nu at gense de kendte og ofte citerede tekster i en ny og lidt anderledes sprogdragt. Det bemærkes i parentes, om der er tale om Henrichsens eller min egen oversættelse.

3. Adam, 1. bog., kap. 52 (Henrichsens oversættelse s. 57), frit gengivet.

4. Adam, 2. bog, kap. 75 (Henrichsens oversættelse s. 138).

Adam selv giver udtryk for den største tillid til Svens troværdighed, idet han omtaler Sven som »Danerkongen, som vi længe må mindes, og som huskede alle barbarernes bedrifter, *ret som om de var skrevet op*«. ⁵ Adam understreger også, at Sven under sin omtale af morbroderen Knud den Store ikke fortav en mindre heldig tildragelse om en strid med Bremen. ⁶

Hvad angår Svens værdi som kilde, så kan vi se, at kongen åbent har fortalt Adam om sin landflygtighed i Sverige. Til gengæld har han ikke over for Adam omtalt, at morbroderen Knud den Store stod bag drabet på hans far Ulf Jarl i Roskilde kirke. Hvis Søren Balle har ret i, at overleveringen om drabet på Ulf Jarl kun er et helt uverificeret sagn, er dette dog et lod i vægtskålen for Svens troværdighed. ⁷

Nok så vigtigt for os her er imidlertid oplysningerne om meget ældre forhold, hvor vi kun har få andre kilder overleveret til at supplere, hvad Sven Estridsen gennem Adam lader os vide. I det følgende skal de oplysninger, Adam af Bremen har fået fortalt af Sven Estridsen – her kaldet »Sven Estridsens danmarkshistorie« – benyttes som udgangspunkt for en nyvurdering af Danmarks politiske historie fra ca. 890 til 965.

Målet for undersøgelsen er at fremlægge og vurdere det ældste kilde-materiale i sin helhed for at sammenfatte de brugbare elementer, således at hovedlinjerne i denne periodes politiske historie skulle komme til at fremstå i en klarere, mere anskuelig og mere overbevisende form, end det hidtil har været tilfældet. Resultaterne berører især tidspunktet for etableringen af den middelalderlige danske kongeslægt Knytlingerne, begivenhederne i forbindelse med det tyske tog mod Danmark i året 934 samt diskussionen om, hvorvidt Hardeknud Vorm og Gorm den Gamle skal opfattes som én eller to personer.

Forhistorien til de to erobringer o. 900

Inden vi går over til at behandle den periode, hvor Adam af Bremen alene kan støtte sig til, hvad Sven Estridsen har fortalt, skal de forudgående årtiers historie skildres i det omfang, kilderne giver os mulighed for det.

5. Adam, 2. bog, kap. 43 (Henrichsens oversættelse s. 106).

6. Adam, 2. bog, kap. 55 (Henrichsens oversættelse s. 118f.).

7. Se herom Søren Balle, »Ulf Jarl og drabet i Roskilde«, *Historisk årbog for Roskilde Amt*, 1983, s. 23-59.

I Rimberts »Ansgars levned« berettes fyldigt om kong *Horik den Første*, Godfreds søn, som Ansgar efterhånden fik et meget nært forhold til. Kongen gav således tilladelse til bygning af en kirke ved Hedeby. Horik faldt imidlertid i et slag 854, da nogle af hans frænder udefra trængte ind i riget.

Horiks tilhængere magtede dog efter slaget at indsætte en af hans indenlandske slægtninge (antagelig en sønnesøn eller nevø), *Horik den Anden*, som konge. Da den yngre kong Horik havde skubbet sine kristendomsfjendske formyndere til side, lykkedes det Ansgar at genoprette sit gamle tillidsforhold til den danske kongemagt. Endnu en kirke, denne gang i handelsbyen Ribe, kunne grundlægges. Horik må antages at have været i live endnu ved Ansgars død i 865.⁸

De politiske begivenheder under de to Horik'er og deres nærmeste forgængere tilbage til 777 omtales perifert i de frankiske årbøger og andre kilder. Det er ikke forbundet med større vanskelighed at opstille en sammenhængende kongerække for dette tidsrum (777-865) og nogenlunde at angive de enkelte personers slægtsforbindelser (se tavle 1-3).

Efter Ansgars død tynder kildematerialet imidlertid ud. Intet vides således om kong Horik den Andens afgang. For året 873 oplyser årbøgerne fra Fulda, at to samkonger, brødrene *Sigfred og Halfdan*, hver især sender gesandter til kong Ludvig den Tyske med gaver og anmodning om fred i grænseegnene – en oplysning, som også Adam bringer.⁹

Enkelte historikere har identificeret kong *Halfdan* i 873 med den konge af samme navn, som kort efter hærgede i England og i 876 uddelte erobret land til sine fæller i Northumberland. Han blev snart fordrevet af sine egne og derefter dræbt i Irland i 877/878.¹⁰

Hvad *Sigfred* angår, så møder vi under belejringen af Paris 885-886 en konge af dette navn, om hvem det hedder: »skønt han kun var konge af navn, var han dog hersker over sine fæller«. Denne omtale skyldes måske, at han i modsætning til de andre tilstedeværende normanner med kongetitel ikke havde len eller andre områder under frankerkongen – men den kan også betyde, at han var fordrevet fra Danmark. Sigfred blev ifølge

8. »Vita Anskarii«, særlig kap. 21-28, i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, XI, 1961, s. 68-93; *Rimbart: Ansgars Levned*, oversat af P.A. Fenger, 5. Udg., København 1926, s. 126-162.

9. *Vikingerne i Franken*, ved Erling Albrechtsen, Odense 1976, s. 98f.; Adam, 1. bog, kap. 37 (Henrichsens oversættelse s. 43f.).

10. Se således Johannes Steenstrup, *Normannerne*, I, København 1876, s. 113f., 117f.

årbøgerne fra St. Vaast dræbt i Frisland 887.¹¹ Der er intet til hinder for, at denne Sigfred er identisk med den danske konge i 873: Det antydes af adskillige moderne historikere.¹²

En enkelt – men som vi skal se ikke særlig troværdig – kilde omtaler desuden kong Sigfred i forbindelse med slaget ved floden Dyle i nærheden af Louvain i november 891, hvor den tyske konge Arnulf tilføjede de indtrængende daner et blodigt nederlag. Årbøgerne fra Fulda afslutter triumferende deres ret brede beretning om sejren med ordene: »I dette slag faldt to af deres (danernes) konger, Sigfred og Gotafrid«. ¹³ Selv om enkelte danske historikere gennem det sidste sekel har accepteret denne notits fra Fulda som en kendsgerning,¹⁴ må den henføres til annalforfatterens forsøg på at give Arnulfs sejr en ekstra triumf. Sigfred faldt som ovenfor omtalt allerede i 887, og hans fælle under belejringen af Paris, Godfred, var ifølge Reginos krønike blevet dræbt i 885 på Bataverøen (nu i provinsen Geldern). De andre kilder til slaget ved Dyle, årbogen fra St. Vaast og Reginos krønike, omtaler, at der faldt en meget stor mængde daner, men nævner ikke navngivne danske konger – eller i det hele taget konger – ved den lejlighed. Man må gå ud fra, at to kongers fald næppe ville have undgået disse annalforfatteres opmærksomhed; om forfatteren af Reginos krønike ved vi, at han netop samme år blev abbed i klosteret Prüm, der ligger nær ved slagpladsen.¹⁵

De »svenske« konger

Adam optager Fulda-annalernes meddelelse om de faldne danerkonger, som han placerer forud for *Helges* overtagelse af kongemagten – ifølge

11. *Vikingerne i Paris*, oversat og forklaret af Niels Skyum-Nielsen, København 1967, se bl.a. s. 81; *Vikingerne i Franken*, 1976, bl.a. s. 76ff., 109ff. og 120ff.

12. Steenstrup har yderligere sat ham i forbindelse med den næsten mytiske vikingehøvding Lodbrogs yngste søn, Sivard Orm-i-øje. Johannes Steenstrup, *Normannerne*, I, 1876, s. 113.

13. *Vikingerne i Franken*, 1976, s. 112f. (Fulda).

14. Bl.a. Johannes Steenstrup i *Normannerne*, II, København 1878, s. 281 og i *Danmarks Riges Historie*, I, København 1901, s. 275; Vilhelm la Cour i *Danmarks Historie*, I, København 1947, s. 68; Thorkild Ramskou i (Politikens) *Danmarks historie*, II, København 1962, s. 139; Erik Moltke, »Det svenske Hedebyrige og Danmarks samling«, *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1985, s. 26 note 2.

15. De tre kildetekster findes oversat i *Vikingerne i Franken*, 1976, s. 82, 112, 132, og er analyseret af Erik Kroman, *Det danske Rige i den ældre Vikingetid*, København 1976, s. 23-27.

Adam i 891. Med dette årstal som udgangspunkt fortsætter han så med sin beretning om en svensk erobring af Danmark:

Derimod har jeg hørt af den meget sandfærdige danerkonge Svens mund, da han på vor forespørgsel opregnede sine aner (*atavi*): »Efter normannernes nederlag«, sagde han, »herskede, efter hvad jeg med sikkerhed har erfaret (*comperi*), Helge (*Heiligo*), en mand, elsket af folket på grund af sin retfærdighed og hellighed. Efter ham fulgte Olav (*Olaph*), som kom fra Sueonia og opnåede herredømmet over danernes rige (*Regnum Danicum*) med vold og våben; og han havde mange sønner, af hvilke Chnøb og Gurd opnåede herredømmet efter faderens død/fald (*obitum*).¹⁶

Beretningen står i det afsnit, hvor Adam behandler ærkebiskop Adalgars tid (888-909). Nogle få kapitler længere fremme i værket, under afsnittet om ærkebiskop Hoger (909-917), tager han denne tråd op. Efter at han har skildret et tronskifte i Tyskland i 911, fortæller han om den »normanniske« erobring af Danmark:

Noget har således den meget berømmelige danerkonge på vor anmodning forelæst for os: Efter Olav«, sagde han, »den sveonske fyrste, som herskede i Danmark (*Dania*) med sine sønner, indsattes i hans sted Sigerich. Og da han havde hersket en kort tid, berøvede Hardegon, Svens søn, som kom fra *Nortmannia* ham kongemagten.

Og Adam fortsætter sukkende:

Men om nogle af disse konger – eller rettere danernes voldsherrer – har hersket samtidig, eller den ene har overlevet den anden en kort tid, er usikkert. For os er det tilstrækkeligt at vide, at de alle endnu var hedninge, og at kristendommen i Danmark, som var udplantet af den hellige Ansgar – trods så mange forandringer i regeringerne og trods barbarernes krigstogter dog holdt sig i ikke ringe omfang og ikke helt svandt hen.¹⁷

Adams interesse for disse danske hedningekonger er ikke overvældende. Han omtaler ikke noget slægtskab mellem Sigerich og dennes forgænger. Men her kan vi støtte os på den sikre viden, vi har fra to runesten, der er fundet ved Slesvig/Hedeby. De to næsten enslydende indskrifter siger:

16. Adam, 1. bog, kap. 48 (egen nyoversættelse).

17. Adam, 1. bog, kap. 52 (egen nyoversættelse).

Asfrid
gjorde denne kumbl
efter Sigtrygg
sin og Gnupas søn

og:

Asfrid *Odinkarsdatter*
gjorde denne kumbl
efter Sigtrygg *konge*
sin og Gnupas søn
*Gorm ristede runerne.*¹⁸

Sigtrygg og Gnupa er de mere korrekte navne på Adams konger Sigerich og Chnob. Med den viden, disse to sten giver os, kan vi opridse de ydre konturer omkring denne slægt, hvor tre generationer har haft kongemagten.

Asfrid Odinkarsdatter har antagelig tilhørt en fornem dansk høvdingeslægt. To bisper med navnet Odinkar kendes fra en lidt senere tid. De var meget godsrige og i slægt med hinanden, farbror og nevø. Adam siger udtrykkelig, at den yngre Odinkar var af dansk kongeslægt.¹⁹ Det tyder på, at »svenske kongerne« ved ægteskabsforbindelser har formået at knytte sig til indflydelsesrige kredse i Danmark. I betragtning af det korte åremål, denne kongeslægt har hersket i Danmark, kan Gnupas og Asfrids ægteskab udmærket være indgået før invasionen. Olavsætten har således ved svogerskab med en indenlandsk stormandsslægt afstivet sine politiske forhåbninger og muligheder for at opnå kongemagten.

Ifølge Sven Estridsens oplysninger til Adam af Bremen ankom Olav og hans sønner fra *Sueonia*. Det er et lidt videre begreb end det snævre uplandske område Sverige, *Suedia*. Deres flåde har vel haft udgangsbase et eller andet sted i de svensktalende kystområder og skærgårde omkring Østersøen. Var Olavsætten svensk, og herskede den over *hele* Danmark? Går vi ud fra Adam – og hans hjemmelsmand, kong Sven –, må i hvert fald det sidste besvares med et ja. Alligevel har det været i

18. Oversættelsen er tillempet efter Erik Moltke, *Runerne i Danmark og deres oprindelse*, København 1976, s. 156-157.

19. Adam, 2. bog, kap. 36: *de semine regio Danorum* (Henrichsens oversættelse s. 100).

Fig. 1. Haddeby-stenen 2, den store Sigtryggsten, tidligere kaldet Vedel-spangstenen efter findestedet på landtangen mellem Haddeby- og Selk Nor. Asfrid har her ladet udhugge den korte indskrift over sønnen, hvori der findes to runer af svensk type. Foto: Archäologisches Landesmuseum, Schloss Gottorf.

allerhøjeste grad omtvistet blandt danske historikere gennem flere generationer.

Det fører for vidt her at gennemgå alle teorierne om og begrundelserne for et særligt Hedeby-rige – omfattende handelsruten langs Østersøen fra Hedeby til Sverige – som er søgt udledet af arkæologiske fund, dialektale udtryk i Syd-Danmark og svenske runer og staveformer på de to Hedebyen.²⁰ I dag synes de fleste forskere at hælde til den antagelse, at Olav og hans efterkommere må betragtes som konger over det danske rige, selv om enkelte mindre områder kan have ligget uden for deres magtsfære.²¹ Tyske arkæologer har antaget, at en skibsgrav syd for Danevirke, der under udgravningen i 1908 afslørede et pragtudstyr, kan være Olavs. En dansk arkæolog har bragt Ladbykibet og en totalt ødelagt storgrav fra Søllested på Vestfyn på tale som fyrstelige begravelser fra dette dynasti.²²

Om Olavs afstamning kan intet siges med sikkerhed. Johannes Steenstrup antog, at han tilhørte en gren af den ældre kongeslægt, som midlertidigt var blevet fordrevet.²³ Yngre historikere har fundet dette rimeligt, da man kender andre lignende tilfælde i vikingetiden, hvor kongsemner – herunder også den unge Sven Estridsen – i ufredstider søgte tilflugt i det nuværende Sverige eller langs de frisiske kyster.²⁴ Han kunne således tilhøre den i 827 fordrevne Harald Klaks æt. I denne slægt, der mest opholdt sig ved Frislands og Nederlands kyster, møder vi navnet Godfred.²⁵ Olav kunne dog også tænkes at være en efterkommer af de kongætlinge, der uden held angreb Danmark i 854.

20. Se bl.a. Lis Jacobsen, *Svenskevældets Fald*, København 1929; Erik Kroman, *Det danske Rige i den ældre Vikingetid*, 1976, s. 141ff.; Aksel E. Christensen, *Vikingetidens Danmark*, København 1969, s. 197ff.; Inge Skovgaard-Petersen i (Gyldendals) *Danmarks historie*, 1, København 1977, s. 161ff.; og endelig Niels Lund, »Svenskevældet i Hedeby«, *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1980, s. 114-125, hvor der gøres op med alle teorierne. Imod Niels Lund se Erik Moltke, »Det svenske Hedebyrige og Danmarks samling«, *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1985, s. 16f.

21. Bl.a. Niels Lund, H. Hellmuth Andersen, Bent Ousager og Klaus Ebbesen i forskellige bidrag.

22. Behandlet af H. Hellmuth Andersen i »Kongegrave«, *Skalk*, 1985:4 og »Hedenske danske kongegrave og deres historiske baggrund«, *Kuml*, 1985, med henvisninger til bl.a. M. Müller-Witte (note 2-3) og Harald Andersen (note 22).

23. Johannes Steenstrup, *Danmarks Sydgrænse*, København 1900, s. 80, og Peter Sawyer, *Gyldendal og Politikens Danmarks historie*, III, København 1988, s. 218.

24. Som ovenfor note 21.

25. Det skal her bemærkes, at navnene Godfred, Olaf og Sigtric kan genfindes blandt normanniske fyrster i Irland – se bl.a. registret s. 458ff. i Johannes Steenstrup, *Normannerne*, III, København 1882.

Fig. 2. Det gamle Danmarks område rummer tre fyrstelige grave fra første halvdel af 900-tallet, der af nogle arkæologer er sat i forbindelse med Olav-ætten. Det drejer sig om Danmarks to eneste skibsbegravelser, båd-kammergraven fra Hedeby og Ladby-skibet, samt en stor kammergrav fra Søllested, hvor en fornem kvinde er gravsat. Her ses Ladby-skibet. Foto: Nationalmuseet.

Længe kan Olav ikke have regeret. Adam omtaler ham som mulig samkonge med sine sønner, men siger også, at sønnerne opnåede herredømmet efter faderens *obitum*, hvilket enten kan betyde *fald* eller *død*.²⁶

Olav-dynastiets fald og de »normanniske« konger

Lad os derefter vende os til den »normanniske« erobring af Danmark: Sven Estridsen fortæller i sin beretning til Adam af Bremen, at Hardegon, Svens søn, der kom fra »Normannerlandet« (*Northmannia*), berøvede Olavs sønnesøn Sigtrygg, kongemagten. Adam taler her om en Hardegon, men lidt længere fremme i sin bog – i forbindelse med den tyske kong Henrik den Førstes angreb mod Danmark 934 – om en konge ved navn Hardecnut Wurm. Selv om bremerklerken anvender to forskellige navneformer, taler meget for, at det drejer sig om én og samme person.²⁷ Vi ser altså, at Olavs sønnesøn berøves magten af en udefra kommende høvding, der selv er konge i 934, da sakserne angriber Danmark sydfra.

Hvad der er sket med Sigtrygg, ved vi ikke; måske er han identisk med den Sigerich fra Danmark, der faldt i Seine-området i 943. Hans mor, enkedronningen, har kunnet leve videre uantastet og har endog rejst to anseelige runesten, hvor både mandens og sønnens navne er indristet. Det kan derfor ikke udelukkes, at magtskiftet er foregået forholdsvis fredeligt. De forskellige partier i Danmark kan have udnyttet tronprætendenternes mere eller mindre berettigede – eller alment accepterede – arvekrav på kongemagten til et kompromis, der muliggjorde, at Sigtrygg har måttet affinde sig med at blive afsat, men har bevaret en status som høvding eller jarl. Adam siger kun, at han blev berøvet kongemagten – en langt mere afdæmpet formulering end om Olav, der opnåede herredømmet med vold og våben.²⁸

26. Carsten L. Henrichsen har i sin oversættelse af Adam gengivet *obitum* ved »død«. Ingen dansk historiker har så vidt mig bekendt taget betydningen »fald« op til vurdering.

27. Mens Carsten L. Henrichsens oversættelse af Adam fra 1930 har »Hardegon Svens Søn«, foretrækker den nye svenske oversættelse fra 1984 slet og ret »Svens søn Hardeknut«. Enkelte af håndskrifterne har *Worm filius H.* (søn af H.). Om ordet *filius* er indsat allerede af Adam eller skyldes en senere tilføjelse, er usikkert. Nogle af de lidt yngre håndskrifter har afvigelserne *Hardewich/wigh*. Se herom Curt Weibull, *Sverige och dess nordiska granmakter under den tidligare medeltiden*, Lund 1921. Se i øvrigt note 44 nedenfor.

28. Sven Aggesen og Saxo gør gældende, at en vis *Ennignup* – »en sjællandsk bonde« – blev »indsat til rigets vogter«, altså som en slags rigsforstander, indtil den angiveligt mindreårige Knud selv overtog kongemagten. Saxos modvilje mod at placere (Enni)gnup i kongerækken (se Jørgen Olriks oversættelse bd. I., 1925, s. 483) kan ikke skyldes – som hævdet

Sigtryggs efterfølger blev Hardeknud, søn af Sven. Hvilken baggrund havde han? Personnavnet Sven blev siden ofte anvendt hos hans efterkommere i den danske kongeslægt. Navnet betyder oprindelig »en fri mand, der er i en andens tjeneste.«²⁹ Navneforskeren Kr. Hald har formodet, at Hardeknuds far kan have været en mand af lavere byrd, der takket være sine personlige egenskaber har opnået en høj position under vikingetogene – som Rollo gjorde det i Normandiet.³⁰

Sven Estridsen har som sagt kendt navnet på Sigtryggs efterfølger. Da Sven Estridsens egen søn kaldte sig Knud den Fjerde (eftertiden kaldte ham den Hellige), må han og hans far have haft viden om en konge ved navn Knud eller Hardeknud før Knud den Anden (den Store). Denne Hardeknud har åbenbart båret tilnavnet Wurm eller Orm. Det kan udmærket have været en hædersbetegnelse blandt hans egne – »Lindorm« – selv om Adam foretrækker at udlægge det negativt. Som vi skal se senere, har nogle forskere ganske vist ment, at denne fyrste også har båret navnet Gorm – og altså været identisk med Haralds Blåtands far. Det forekommer dog ikke sandsynligt: Samme person kan næppe have båret to hedenske navne; en sådan navneskik er ukendt på denne tid, hvor det til gengæld ikke var ualmindeligt at tilføje et kristent navn, modtaget ved dåben, til det hedenske.

Den ældste indenrigske kilde, der har søgt at beskrive disse begivenheder, er Roskildekrøniken fra ca. 1137.³¹ Den bringer et meget forvirret sammendrag af Adam af Bremens beretning og andre overleveringer, således at den får Gorm og Harald to gange i kongerækken – en misforståelse, Saxo siden overtager. Den historiske kerne i Roskildekrønikens notits om to brødre, Gorm og Hardeknud, der overfalder danskernes konge Halfdan og deler hans rige – ganske vist således, at den ene får Danmark, den anden England – må henføres til begivenhederne i den dansk-okkuperede del af

– Saxos modvilje mod at indrømme et fremmedherredømme over riget. Saxo omtaler adskillige gange i sin sagnhistorie udenlandske fyrster, der behersker eller undertvinger Danmark. Snarere beror Saxos opfattelse på, at Olav-ættens kortvarige herredømme i sam- og eftertid af mange er blevet opfattet som en midlertidig ordning, mens rigets »rette« tronarving afventede bedre tider.

29. Kr. Hald, *Personnavne i Danmark. Oldtiden*, København 1971, s. 62f.

30. Dudo, der bl.a. ud fra familietraditionen i hertugslægten omkring 1015 skrev sit værk om de normanniske hertuger, giver her absolut ingen antydning af, at Rollos danske slægt skulle være i familie med rigets konge. Se *Dudo: Normandiets historie under de første hertuger*, oversat af Erling Albrechtsen, Odense 1979, s. 34f.

31. »Chronicon Roskildense«, kap. 4-6, i *Scriptores Minores Historiæ Danicæ*, ed. M. Cl. Gertz, I, København 1917-18 (genoptryk 1970), s. 17-19. Senest oversat til dansk i *Roskildekrøniken*, oversat og kommenteret af Michael H. Gelting, Højbjerg 1979, s. 12f.

England, som efter Halfdans fordrivelse i 877 endte med at være delt mellem kongerne Cnut/Gudred mod nord og Guthrum/Æthelstan mod syd. Fra Adam af Bremen har Roskildekrøniken overtaget en angivelse af, at Harald Blåtand skulle have regeret i 50 år, idet Roskildekrøniken dog vil mene, at de første 15 år er som samkonge med faderen. Disse tidsangivelser er afgjort forkerte. Den ellers helt ukendte Sven, fader til Adams Hardegon/Hardeknud fra *Northmannia*, bliver i Roskildekrøniken til en »vis Sven, en overløber fra Nordmændene«! Og samme krønike – der i øvrigt gør ham til ovennævnte brødrepars far – vil vide, at han samlede en skare og angreb England. Denne Sven er gennem Roskildekrøniken senere gledet ind i nogle af middelalderens danske kongelister som Sven »Langfod«.

Efterkommerne efter denne ellers helt ukendte Sven skulle blive konger i Danmark. De kaldtes siden Knyttingerne efter personnavnet Knud. De bærer alle navne, der viser slægtens traditioner for opkald: Hardeknud, Gorm (= Guthrum), Harald Blåtand, Sven Tveskæg, Harald, Knud den Store, Hardeknud og senere Sven Estridsen, blandt hvis sønner vi møder både Harald Hen og som anført Knud den Hellige, der selv kaldte sig »den Fjerde«.

Mere usikkert, men interessant, er det at undersøge, hvem »opkomlingen« Svens søn og dennes efterkommere er blevet opkaldt efter. Hardeknud, Svens søn, ankom til Danmark fra »Normannerlandet«. Adams ord *Nort(h)mannia* på dette sted er normalt blevet udlagt som Normandiet eller Norge. Erik Kroman har imidlertid begrundet, at det her skal betyde normannerrigerne i England.³² Uanset om flåden undervejs til Danmark har anløbet Normandiet eller Norge for at øge antallet af skibe og krigere, peger Hardeknuds og hans søn Gorms navne entydigt mod England. I den østlige del af England, der senere blev kaldt Danelagen, udråbte de indvandrede daner egne konger. Guthrum (Gorm), der i dåben 878 tog navnet Athelstan, herskede i Østangel til 890. Halfdan, en »Lodbrogssøn«, uddelte land længere mod nord til sin hær i 876, men blev snart fordrevet af sine egne og nogle år efter erstattet af en landsmand, der også førte to navne, Gudred og Cnut. Han var konge ca. 883-894. Navnet Cnut kendes kun fra møntindskrifter. Der kan her være tale om to personer, så Cnut har været Gudreds efterfølger. Gudred havde som ung haft det uheld at falde i krigsfangenskab, men blev løskøbt af danerne og valgt til konge

32. Erik Kroman, *Det danske Rige i den ældre Vikingetid*, 1976, s. 100f. Kroman henviser her også til Johannes Steenstrup, *Danmarks Sydgrænse*, København 1900, s. 38. Oversættelsen af *Northmannia* til »Normannerland« findes i H. Helmuth Andersen, »Hedenske danske kongegrave og deres historiske baggrund«, *Kuml*, 1985, s. 33, note 8.

i York. Den frikøbte Gudred siges at være søn af en Hardeknud af Lethra.

Navneligheden med de senere danske herskere er påfaldende. Hardeknud, Svens søn, og Gorm den Gamle, der først døde o. 958, kan udmærket være nære slægtninge til og efterkommere af de to nævnte konger i England. Den vedføjede stamtavle (tavle 1) er naturligvis kun en hypotese vedrørende de ældste generationer i Knytlingernes æt, men går vi ud fra de almindelige opkaldelsesprincipper, er der gode grunde til at antage, at der har været slægts- og ægteskabsbånd mellem disse fyrster.³³

Tidspunktet for den »normanniske« erobring: 917 eller 934?

Hvis vi kun havde haft Adam af Bremens værk at holde os til, ville historikerne have ansat Hardeknuds invasion til senest 917, da begivenheden af Adam placeres inden for ærkebiskop Hogers periode. Mange historikere har dog ikke villet udelukke, at Adam her har taget fejl, dels fordi han ofte har vist sig unøjagtig i detaljer, ikke mindst vedrørende årstal, men først og fremmest, fordi vi er i den situation, at kong Gnupa også er omtalt i en anden og noget ældre kilde – som Adam tilsyneladende ikke har kendt.

Historieskriveren Widukind, der virkede godt 100 år før Adam, strejfer i sin »Sakserkrønike« fra o. 967/968 af og til begivenheder i Danmark.³⁴ Han er således den ældste – og næsten samtidige – kilde til den kendte beretning om Poppo, der bærer jernbyrd for kong Harald Blåtand og derved bevæger den danske konge – »om hvem det siges, at han var ivrig efter at høre, men sendrægtig i at tale« – til endelig at tage dåben. Det må være sket o. 963.

I Widukinds værk findes også en anden notits om, hvorledes en af Haralds forgængere mindre frivilligt må iklæde sig den hvide dåbsskjorte. Widukind fortæller om den tyske konge Henrik den Første (918-936):

33. Navneopkald i kongeslægten er især behandlet i N.C. Skouvig, *Hardeknud I og Hardsyssel. Jellingdynastiets oprindelse*, Herning 1977, s. 36ff., 57f.; og af Erik Kroman, *Det danske Rige i den ældre Vikingetid*, 1976, s. 83, 95, 104, 107. Se også Kr. Hald, *Personnavne i Danmark. Oldtiden*, 1971, s. 62f.

34. Widukinds Sakserkrønike i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, VIII: Quellen zur Geschichte der Sächsischen Kaiserzeit, Darmstadt 1977, s. 168 (Harald Blåtands dåb), s. 78 (Gnupa). Dansk oversættelse af J.P. Jacobsen, København 1910, s. 122f. og s. 60.

Da han også havde undertvunget alle de omliggende folkeslag, drog han med en hær mod danerne, som på sørøvertogter angreb friserne. Han besejrede dem, og efter at han havde gjort dem skatskyldige, foranledigede (*fecit*) han deres konge ved navn Chnuba til at modtage dåben.

Widukind har her foretaget en kraftig udbygning af notitsen i Korvejårboerne, vores ældste og mest vidnefast kilde til disse begivenheder, der under året 934 kun siger: »Kong Henrik angreb (*subeit*) danerne« – eller i en anden håndskrift-version »underkuede« (*subegit*).³⁵ Her omtales hverken dåb eller navn på den daværende danerkonge. Navnet Gnupa står derfor helt for Widukinds egen regning.

Adam er som anført af den mening, at skiftet mellem de to kongeslægter fandt sted i slutningen af ærkebisp Hogers tid (død 916/917).³⁶ Følger vi Adam, skulle kong Gnupa således være død allerede i århundredets andet tiår. Adam har da også en helt anden version end Widukinds om Henriks hærtog mod danerne i 934. Med en unavngiven danerbisp som kilde fortæller han, at danerne hærgede sakserne nord og syd for Elben og indjog dem stor rædsel.

Hos danerne herskede på den tid Hardeknudth Vurm; (han var), det må jeg sige, en meget grusom orm og de kristne særdeles fjendtlig stemt. Fordi han bestræbte sig for fuldstændig at udrydde de kristne, som var i Danerlandet, fordrev han de Guds præster fra sit land; mange af dem dræbte han også under tortur.³⁷

Henrik den Første beslutter da at gribe ind. Da han med en hær var rykket ind i landet,

forskrækkede han ved første angreb kong Vurm så meget, at denne meddelte, at han ville gøre, hvad der blev ham befalet, og ydmygt bad om fred.

Efter at Henrik, der således var blevet sejrherre, havde lagt rigets grænser ved *Sliaswich*, som nu kaldes Hedeby (*Heidaba*), indsatte han en markgreve og befalede en koloni af sakserne at bosætte sig dér.

Alt dette – som er meddelt af en vis danerbisp, en kyndig mand – har vi, så pålideligt som det er opfattet, lige så redeligt overgivet til vor kirke.³⁸

35. Korvejårboerne i *Monumenta Germaniae Historica*, III, ved F.H. Pertz, Hannover 1939, s. 4.

36. Adam, I. bog, kap. 52-55 og 57 (i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, XI, 1961, s. 224-229; i Henrichsens oversættelse s. 56-61).

37. Adam, I. bog, kap. 55 (egen nyoversættelse).

38. Adam, I. bog, kap. 57 (egen nyoversættelse).

Hos Adam er Gnupa altså forlængst død, da Henrik angriber danerne i 934. Den konge, vi tidligere har mødt som Hardegon Svens søn, kaldes her Hardeknut Vurm, men må være den samme.

Der hersker en tydelig usikkerhed og nogle uoverensstemmelser mellem de her nævnte beretninger om begivenhederne i 934. I alt findes der syv ældre kilder, som omtaler kong Henriks tog mod danerne, men kun én, *Widukind*, omtaler Gnupas navn i den forbindelse. Vi har allerede citeret Korvej-årbøgerne, *Widukind* og Adam. Lad os herefter se på de fire øvrige notitser.

To mellemeuropæiske kronikører har nedfældet kortfattede oplysninger – ganske vist under årstallet 931 – om togtet mod danerne. En Adalbert har o. 967 i den såkaldte »Fortsættelse af Reginos krønike« skrevet: »Kong Henrik gjorde (*effecit*) abodritternes og danernes konger kristne«. ³⁹ Noget yngre er Hermann den Lamme af Reichenaus krønike. Hermann (1013-1054) skriver, også under 931: »Kong Henrik bevirkede (*effecit*), at abodritternes og normannernes konger blev gjort kristne.« ⁴⁰ – Abodritterne var en vendisk stamme, der boede i Øst-Holsten. Ifølge et andet kildeskrift, *Reichenauer-annalerne*, modtog en af deres fyrster dåben 931. ⁴¹

En norditaliensk krønikeskriver, Liudprand fra Cremona (o. 920-972), havde som rådgiver og gesandt et meget tæt samarbejde med kong Henriks søn og efterfølger, den senere kejser Otto den Store, der regerede 936-973. Liudprand omtaler hændelserne to gange: ⁴²

Henriks navn var dengang meget højt æret blandt italienerne, fordi han selv alene havde påført danerne, som aldrig tidligere var undertvunget, krig og tvunget dem til at betale skat.

...

Denne (kong Henrik) har også underkuet slavernes utallige folkeslag og tvunget dem til at betale tribut. Han var også den første, som undertvang danerne og tvang dem til at tjene sig (*servire*), og herved har han udvirket, at hans navn er fejret i mange folkeslag.

39. Adalberts fortsættelse af Reginos Krønike i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, VIII, 1977, s. 196.

40. Herman den Lamme af Reichenaus krønike i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, XI, 1961, s. 634.

41. Reichenauer-annalerne, *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, XI, 1961, s. 635, note 40.

42. Liudprand fra Cremona i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, VIII, 1977, s. 396 og 370.

Her hører vi altså hverken om tvangsdåb eller om navnet på danerkongen. Til gengæld er den syvende og sidste kilde, biskop Thietmar fra Merseburg, der fuldendte sit værk 1018, ikke karrig med oplysninger: Han har også andre steder bygget på sit kendskab til Widukind, men udskifter her dennes navn på den tvangsdøbte konge:⁴³ »Desuden tvang han også normannerne og danerne med våben til lydighed og lærte dem og deres konge Knut at undsige deres gamle vantro og bære Christi åg.« Eller oversat på en lidt anden måde: »Desuden tvang han med våbenmagt normannerne og danerne til at adlyde sig og belærte dem – sammen med deres konge Cnut – om at afstå fra deres hidtidige vildfarelser og at bære Christi åg.«

Adams oplysninger om de to invasioner, hvor fyrster udefra overtager kongemagten i Danmark, har givet anledning til en meget omfattende historisk litteratur. Stort set alle er enige om, at Olav fra *Sueonia* må være ankommet i 890'erne. Diskussionen har stået om, hvornår Hardeknud, Svens søn, fra *Northmannia* tog kongemagten fra Olavs sønnesøn Sigtrygg.

Tidspunktet for Hardegon/Hardeknuds magtovertagelse er som sagt af Adam sat til slutningen af ærkebisp Hogers tid, henimod år 917. Men da Widukind omtaler Gnupa som levende endnu i 934, idet han angiveligt dette år blev besejret og tvangsdøbt af kong Henrik, har mange historikere forsøgt at harmonisere dette med Adams beretning om Hardeknuth Vurm, der overvindes af Henrik og siden får besøg af ærkebisp Unni i 935 eller 936.

Det har imidlertid været mere end vanskeligt for forskerne at placere Henriks togt mod kong Gnupa, sønnen Sigtryggs nederlag til den udefra kommende Hardegon, Svens søn, og tilstedeværelsen af den allerede myndige Harald Blåtands far som etableret konge i Danmark inden for det snævre tidsrum 934-936. Man har som tidligere anført foreslået at løse problemet ved at operere med to kongeriger, således at »Svenskevældets rige« kun omfattede Sydslesvig og øerne langs Østersøen, mens »Jellingkongerne« residerede længere mod nord. Henriks togt skulle da have svækket den »svenske« kong Gnupas position, således at Jelling-kongen Gorm den Gamle kunne rykke ned gennem Jylland og samle det danske rige. Denne teori skulle støttes af islandske skjaldekvad om Gorms sejrstogt mod Gnupa og en anden konge, Silfraskalli. Mod denne konstruktion

43. Thietmar von Merseburgs Krønike i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, IX: Thietmar von Merseburg: Chronik, 4. Aufl., Darmstadt 1970, s. 20.

har man med rette indvendt, at de pågældende kvad kun er overleveret i så sene afskrifter (12-1300-tallet), at deres kildeværdi må vige for de langt ældre og til dels næsten samtidige oplysninger, vi har fra annaler og krønikeskrivere i 900- og 1000-tallet.⁴⁴

Fælles for alle disse ældre kilder er, at de ikke opfatter Danmark som opsplittet i mindre småriger. De taler om Danmark og danerne (normannerne) som en enhed, hvor der dog af og til kunne herske flere konger, som f.eks. brødrene Harald Klak og Reginfred 812-813. Adam af Bremen og Sven Estridsen siger ligeledes, at Olav og hans sønner satte sig i besiddelse af kongedømmet i Danmark – ikke i en del af landet. Olavs efterkommere »herskede i Danmark« og den sidste blev »berøvet kongemagten«. Kilderne til Henriks hærtog omtaler danerne og danernes konge.

Men hvem var da konge i 934, Gnupa eller Gorm den Gamle – eller en helt tredje? Fascinationen af modsætningen mellem Widukind og Adam har skygget for en vurdering og sammenligning af *det samlede kildemateriale*. De syv kilder er, som vi har set, ret afvigende, ikke blot med hensyn til den daværende konges navn, men også om, hvorvidt der overhovedet har fundet en dåb eller tvangsdåb sted af en dansk konge i 934. Selv om Widukind er den eneste, der nævner Gnupas navn i forbindelse med dåben, idet han her udbygger, hvad han vidste fra Korvej-årbøgerne, der hverken omtaler kongens navn eller nogen dåb, så har *overraskende mange historikere* tilsyneladende accepteret, at Gnupa var i live og blev tvangsdøbt i 934. *Widukinds solo-oplysning* følges således af betydelige forskere som Johannes Steenstrup, Kr. Erslev, Lis Jacobsen, Vilhelm la Cour, Curt Weibull, Erik Arup, Thorkild Ramskou, Erik Kroman, N.C. Skouvig og Erik Moltke – for blot at nævne nogle af de store afdøde. Også mange arkæologiske værker og de fleste populærhistoriske bøger slutter sig stort set til denne tradition.⁴⁵ I de seneste år er denne anskuelse

44. Dr. Lis Jacobsen har i sit berømte værk *Svenskevaldets Fald*, 1929 ud fra filologiske grunde villet hævde, at Hardegon Svens søn og Hardecnuth Vurm er to forskellige personer, den første skulle have heddet Hardegunne. De fleste senere forskere deler dog ikke denne anskuelse, der blev overtaget af N.C. Skouvig i hans bog *Hardeknud I og Hardsyssel*, 1977. Imod denne teori se bl.a. Inge Skovgaard-Petersen, »Den ældre vikingetid«, *Fortid og Nutid*, 1977, s. 410-417. Et forsvar for Skouvig findes hos Erik Moltke, »Det svenske Hedebyrige og Danmarks samling«, *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1985, s. 22f.

45. Se bl.a. Johannes Steenstrup, *Danmarks Sydgrænse*, 1900, s. 42; Kr. Erslev, »Dronning Tyre og Danevirke«, *Historisk Tidsskrift*, 9. rk. VI, 1929, s. 38; Lis Jacobsen, *Svenskevaldets Fald*, 1929, s. 43; Vilh. la Cour, *Danevirkestudier*, København 1951, s. 94-96; Curt Weibull, »Om det svenska och det danska rikets uppkomst«, i *Källkritik och historia*, Stockholm 1964, s. 7; Erik Arup, *Danmarks Historie*, I, København 1925, s. 114; Erik

blevet videreført af f.eks. Klaus Ebbesen og H. Hellmuth Andersen.⁴⁶ En tredje forsker, Niels Lund, er lidt mere forbeholden omkring navnet på den konge, der angivelig blev tvangsdøbt 934, men tvivler tilsyneladende ikke om, at en sådan dåb har fundet sted:

En sammenligning med andre skriftlige kilder afslører flere fejl og ufuldstændigheder hos Adam. Af kilder som Widukind, Thietmar, Hermann af Reichenau og Liudprand af Cremona fremgår det, at Henrik I Fuglefænger i 934 ved et krigstog gjorde danerne skatskyldige, ligesom han påtvang dem kristendommen. Det er ikke alle kilder, som har begge oplysninger, men det er underordnet i denne sammenhæng. Widukind meddeler også navnet på den danske konge, som Henrik pånødte dåben, nemlig Chnuba. *Selve det, at danskerne har måttet modtage dåben ved denne lejlighed er velbevidnet....*⁴⁷

Større tvivl med hensyn til Gnupa som konge i 934 møder vi hos Inge Skovgaard-Petersen, og hos Aksel E. Christensen manes der til stor forsigtighed. Aksel E. Christensen mener, at den del af Adams beretning, der hviler på den anonyme danske biskop, er tvivlsom, og at man ikke helt kan »udelukke muligheden af, at allerede Widukinds danske kongenavn er forkeret«.⁴⁸ Peter Sawyer tilslutter sig helhjertet denne tvivl. Selv om han undlader at behandle det samlede kildemateriale, mener han dog, at »det er i høj grad tvivlsomt, om den (dåben) overhovedet har fundet sted.« Til gengæld har Sawyer uden mindste belæg i kildematerialet konstrueret en ny hypotese om, at Gorm som oprindelig jysk konge opnåede magten over øerne og Skåne ved at ægte Tyre, som skulle være arving

Kroman, *Det danske Rige i den ældre Vikingetid*, 1976, s. 97 og 99; N.C. Skouvig, *Hardeknud I og Hardsyssel*, 1977, s. 35f.; Erik Moltke, *Runerne i Danmark*, 1976, s. 156ff. – Desuden kan nævnes Rikke Agnete Olsen, *Riget skabes*, København 1991, s. 59; Leif Baun Christensen, *Jelling – kronen på værket*, Jelling 1991, s. 44; Poul Skaaning, *Harald Blåtands sidste kamp*, København 1992, s. 96 og 107; Klaus Ebbesen, *Jelling*, København 1990, s. 44.

46. Vedrørende H. Hellmuth Andersen og Klaus Ebbesen, se note 22 og 45.

47. Mens Niels Lund, »Svenskevældet i Hedeby«, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1980, s. 114-125, ikke er i tvivl om en tvangsdåb i 934, har han til gengæld i denne artikel meget kyndigt og skarpt gjort op med forgængernes teorier om et særligt Hedebyvælde. I sin nye bog »*de hærger og brænder*«, København 1993, s. 128 udtrykker Lund dog nogen tvivl om Gnupas tvangsdåb. Erik Moltke imødegik Niels Lunds artikel skarpt i »Det svenske Hedebyrige og Danmarks samling«, *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1985, s. 16-28.

48. Inge Skovgaard-Petersen, *Danmarks historie*, I, 1977, s. 163; Aksel E. Christensen, *Vikingetidens Danmark*, 1969, s. 200f.

efter en uafhængig kongeæt, der havde hersket over et rige øst for Store Bælt!⁴⁹

Skal vi sammenligne flere afvigende kilder, må de ældste normalt tillægges større troværdighed end de senere. Gives der flere forskellige, mere eller mindre udbroderede oplysninger om samme hændelse, er den enkleste mere sandsynlig end de mere detaljerede. Gnupas eksistens er bevidnet klippefast gennem Asfrids runesten, hvorfra vi også kender navnene på hans hustru, svigerfar og søn og endvidere får at vide, at sønnen har båret kongetitel. Dette passer fint sammen med Adams og Sven Estridsens overlevering om de fire konger af »svenskeætten«.

Den mest troværdige kilde til Henriks hærtog mod danerne er Korvej-årbøgerne, der må antages at have noteret begivenheden omtrent samtidig med, at den fandt sted, og Liudprand af Cremona, der havde personlig omgang med Henriks søn, Otto den Store, og fra ham har kunnet indhente nøje informationer. Men disse kilder beretter *kun* om et hærtog, og om at danerne blev tvunget til at betale en afgift. Var danerkongen ved den lejlighed blevet tvunget til at antage dåben, ville en sådan begivenhed – en vældig triumf for den kristne verden og kong Henrik personlig – næppe være blevet upåagtet, hverken i de samtidige årbøger, eller da Henriks søn videregav beretningen til Liudprand.⁵⁰ En dåb ville ganske givet også være blevet noteret og erindret ved Bremens ærkesæde.

Når der i andre kilder relativt hurtigt har indsneget sig en notits om kristningen, skyldes det antagelig en sammenblanding med Henriks omvendelse af abodritternes konge tre år før. Widukind udvider yderligere ved at supplere den forkerte oplysning om danerkongens dåb med navnet Gnupa. I betragtning af, at Widukinds krønike indeholder andre fejl og overdrivelser, og at Widukinds troværdighed og historiske autoritet i det hele taget indtil for ganske nylig ikke er blevet sat særlig højt af historikerne,⁵¹ er det yderst påfaldende, at *netop hans oplysning om Gnupa* har kunnet vinde så bred tilslutning, som tilfældet har været.

I øvrigt kan man tilføje, at et værk som Ruotgers levnedbeskrivelse af ærkebiskop Bruno af Köln, der er fra o. 967-969, vel taler om, hvorledes danernes vilde folk – mægtigt over land og sø – truede Saksen, men intet

49. Peter Sawyer, *Gyldendal og Politikens Danmarks historie*, III, 1988, s. 219 og 220f.

50. Sammenlign her med Harald Klaks dåb 826 i Ingelheim, der ikke blot er omtalt i »Ansgars levned« og annalerne, men også (sikkert på kejserens foranledning) blev berømmet i et stort latinsk digt af Ermoldus Nigellus, oversat til dansk af Hans Olrik, København 1886.

51. Meddelt forfatteren af lektor, dr. phil. Inge Skovgaard-Petersen.

nævner om en stor sejr med påfølgende tvangsdåb af deres konge.⁵² I betragtning af, at ærkebiskop Bruno (925-965) var søn af kong Henrik – og altså bror til Otto den Store – ville en sikker overlevering om en tvangskristning 934 næppe have undgået Ruotgers opmærksomhed, så meget desto mere som han omhyggeligt beretter om, hvorledes Harald Blåtand senere »må bøje nakken for kongernes konge.«

Den senest nedskrevne af vore syv kilder, Adam af Bremens krønike – der bygger på mundtligt overleverede traditioner, indsamlet i selve Danmark – har *undgået* de mest graverende fejl. Han taler kun om Henriks hærtogt, nævner ikke Gnupa i den forbindelse og taler ikke om tvangsdåb af en dansk konge. Til gengæld omtaler han fejlagtigt en tysk befæstning ved Danmarks sydgrænse.

Tilbage står en undersøgelse af Adams beretning om kong Vurm/Worm, der ydmygt bad om fred og måtte acceptere oprettelsen af et saksisk markgrevskab i Sydslesvig og siden modtage den selvindbudte ærkebisp Unni. Ifølge de primære kilder har Henrik kunnet presse betaling – om det var mere end en engangstribut, må stå hen i det uvisse – ud af den daværende danske konge. Men Adams efterretning om en tysk erobring af egnene omkring Hedeby skyldes givetvis en forveksling med den senere kong Otto den Andens aktiviteter over for Danmark 974-983.

Adams kongenavne er som sagt omgivet af en vis mystik. Harald Blåtands forgængere omtales af Adam fire gange – men med varierende navne- og staveformer:

1. Hardegon Svens søn, der overtog Danmark fra Sigtrygg,
2. Hardecnuth Vurm,
3. Vurm, kristendomsforfølgeren, som Henrik overvinder,
4. Worm, der sammen med sønnen Harald besøges af Unni.

Hertil kan vi så tilføje, at Thietmar af Merseburg i forbindelse med sin skildring af begivenhederne i 934 kalder danernes konge

5. Cnut.

Vi må her tage stilling til, om Adam uafvidende har sammenblandet to

52. »Ruotgeri Vita Brunonis«, kap. 3 og 40, i *Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters*, XXII: Lebensbeschreibungen einiger Bishöfe des 10.-12. Jahrhunderts, Darmstadt 1973, s. 184 og s. 240.

forskellige personer, en Hardegon/Hardeknud Svens søn, der kommer udefra og overtager kongemagten, men som lider nederlag til Henrik i 934 – og så dennes søn og senere efterfølger kong Gorm (den Gamle).

Meget taler herfor. Årringsdateringer af træværket i gravkammeret i Jelling viser, at træerne er fældet 958. Skeletresterne fra den fornemme begravelse, man har fundet under den ældste kirke i Jelling, viser en mand, der er død i 40-50 års alderen. Er denne person Gorm, der af sin søn er blevet overflyttet fra højen til en kristen begravelse, må Harald ved faderens død o. 958 have været 20-30 år. I betragtning af, at han døde o. 987 efter deltagelse i aktiv kamp, og da altså har været omkring 60 år, lyder dette ikke usandsynligt. Men til gengæld kan Harald ikke have haft politisk medindflydelse så tidligt som ved Unnis besøg 935-936. Overflyttelsen af faderens lig ville næppe heller have kunnet gennemføres, hvis han erindredes som den grumme kristenforfølger, Adam beskriver.

Alt taler for, at Gnupa ikke var i live i 934, og hvis vi henholder os til Adams tidsfæstelse af den anden invasion til o. 917, har Gorm på dette tidspunkt været en lille dreng. Hardeknud, der berøvede Sigtrygg magten, har da været Gorms far og forgænger. Han har måske også været så uvenlig over for de kristne, som Adam siger. Hvis han, som Thietmar vil vide, var den konge, der måtte vige for Henrik i 934, har han næppe haft grund til at se med blide øjne på de tyske missionærer.

Vedrørende Harald Blåtands far og farfar er der ingen tvivl om, at Adam har gjort sig skyldig i en forglemmelse eller en misforståelse. Sven Estridsen har under sin beretning om Hardeknud med tilnavnet Orm vel også fortalt om sønnen Gorm og sønnesønnen Harald. Adam har så ved senere nedskrivning, redigering og tilføjelse af andet indsamlet materiale, bl.a. fra arkiverne i Bremen, været i den tro, at Hardeknud og Gorm var identiske. Om hans skildring af den daværende danekonges optræden over for de kristne er retfærdig, kan ikke siges. Men er der en kerne af sandhed i beretningen om, at missionæren fra Bremen under sit besøg i Danmark i 935/936 møder en vrangvillig konge og en mere forstående søn – ja, i så fald hed den ramhedenske konge Hardeknud og hans mere pragmatiske søn Gorm!

Gorm den Gamle og Harald Blåtand

Mens nogle af de sene islandske sagaer skildrer Gorm som en erobrerkonge, har de ældste danske historieværker intet herom. Her lader de ham arve riget efter sin forgænger. Til gengæld har de fra Adam overtaget den

– afgjort forkerte – overlevering om hans indædte fjendskab mod de kristne. Adam fortæller, at da ærkebisp Unni i Bremen efter Henriks togt i 934 mente, at troens dør nu var åbnet for danerne, drog han på rejse til deres land:

Da nu den Guds bekender kom til Danerlandet, hvor den meget grusomme Worm siges at have regeret dengang, formåede han ikke at omstemme denne på grund af hans medfødte vildskab; men kongens søn Harald siges han at have vundet ved sin prædiken.

Han gjorde ham så troende i Kristus, at han selv tillod, at den kristendom – som hans fader altid havde næret had til – kunne fremføres offentligt, skønt han endnu ikke modtog dåbens sakramente.

Da så den Guds mand havde ordineret præster ved de enkelte kirker i danernes rige, skal han have betroet de troendes mængde til Harald.

Støttet af dennes bistand og hans udsending (*legatus*) trængte han gennem alle danernes øer, idet han forkyndte Guds ord for (de hedenske) folk og for de troende – som han fandt dér i fangenskab; dem styrkede han i troen.⁵³

Derefter drog Unni som tidligere nævnt videre til Birka, hvor han snart efter døde i året 936.

Som far til Harald Blåtand angiver Adam altså fejlagtigt den grusomme kristendomsforfølger Hardeknud med tilnavnet Worm (Orm). At Adam personligt her har været lidt i tvivl, ses dog klart, idet han to gange anvender glosen *siges* – et tegn på usikkerhed, ligesom når han skriver, at Unni *skal* have betroet de omvendte til kongesønnens omsorg. Hardeknud, Gorms far, har højst sandsynlig været konge i 934, men da havde sønnesønnen Harald ikke alderen til at deltage i politiske aktiviteter.

Gorm den Gamle har kun hersket en kort tid – vel godt en halv snes år. Et kongeskift med den usikkerhed, dette ofte medførte, kunne give nabo-fyrster håb om indflydelse. Vi ved, at den norske konge Håkon foretog et søtog mod Danmark i midten af 940'erne. Det er også dokumenteret, at Otto den Store i 948 lod udnævne tre bisper til Danmark. Måske tog han dette skridt i håb om større medgørlighed fra en ny konges side.

Allerede på dette tidspunkt har mange i Danmark indset, at asatroens dage på længere sigt var talte. Gorm den Gamle har i højere grad end faderen tolereret den kristne mission, der havde det tyske rige i baghånden. Deri minder hans politiske situation om de to Horik'er på Ansgars tid. Ejendommeligt nok siger den sene Roskildekrønike (skrevet o. 1137) i direkte polemik mod Adam, at Unni prædikede – efter hvad nogle siger –

53. Adam, 1. bog, kap. 59 (egen nyoversættelse).

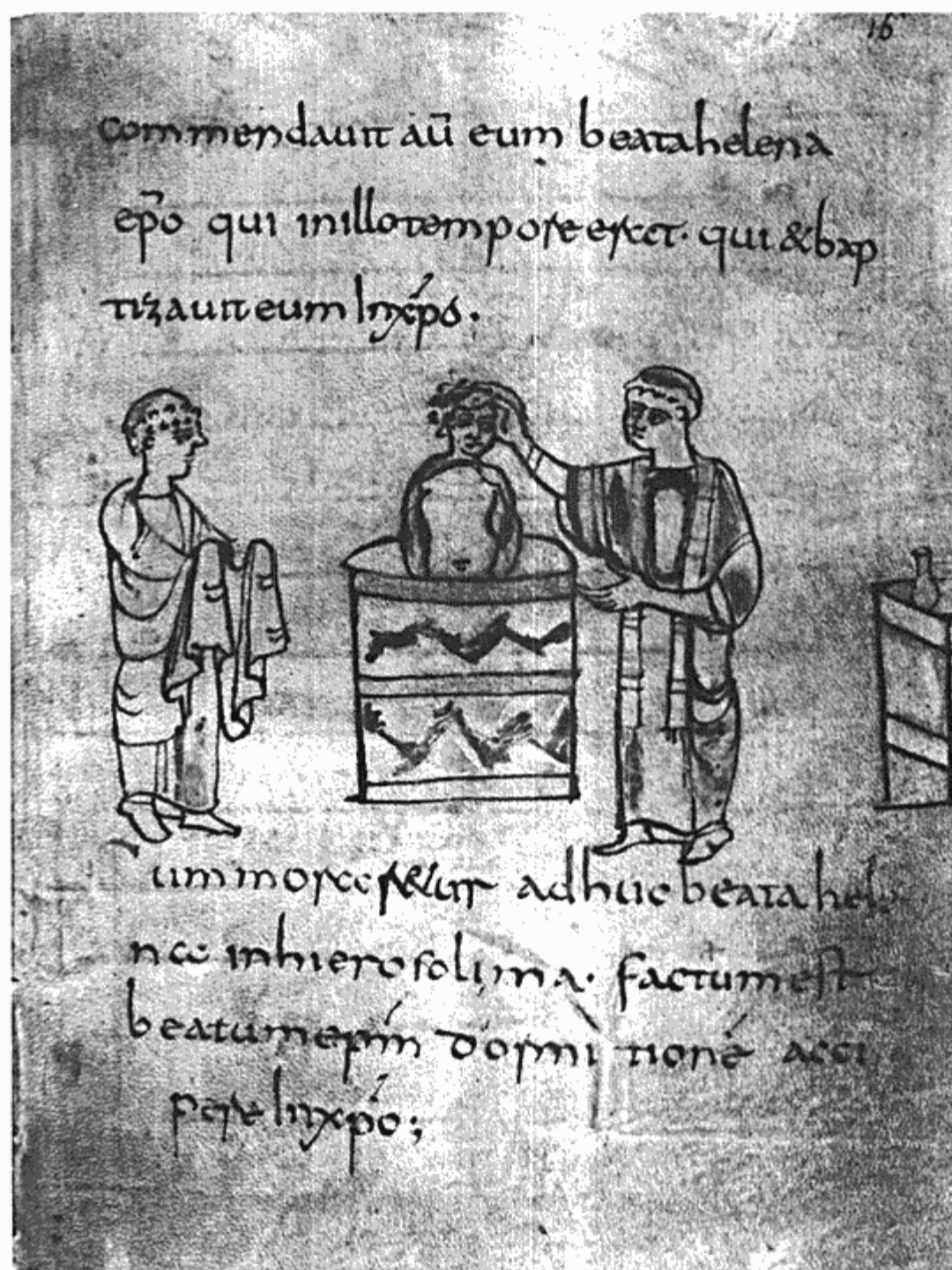

Fig. 3. I det kristne Nordvesteuropa benyttede man i 800-900-tallet et tøndelignende træk, når fornemme hedningekonger, som f.eks. Harald Klak i 826 og Harald Blåtand o. 963, blev døbt ved neddykning. Derefter iførtes de den hvide dåbskjortel. Illustration fra et teologisk håndskrift o. 814. Foto: Bayerische Staatsbibliothek, München.

»for Gorm og Harald ... og gjorde *dem* venlig stemt mod de kristne og genoprettede de længe forsømte kirker.«⁵⁴ Men samtidig har Gorm som den »overgangsskikkelse«, han var, også måttet tage hensyn til de mere traditionstro kredse i sit rige, bl.a. ved at grundlægge det anselige monument i Jelling – hvis ikke de første spadestik er blevet til på foranledning af hans fader Hardeknud? Der ligger to høje i Jelling. Den ene har efter alt at dømme rummet kong Gorms første begravelse. Den anden, tomme høj har ingen kunnet give en egentlig forklaring på. Sydhøjen, der synes at være senere end nordhøjen (en trærod i højen er dateret 964), er måske rejst af den ætstolte Harald som minde om hans farfar, den ældste Knytling på Danmarks trone.

De sidste hedenske kongers stolte byggeri i Jelling har for mange i samtiden virket som lidt af en anakronisme, den gamle tros sene, men storslåede forsøg på at standse en uundgåelig udvikling. Den udvikling blev fuldbyrdet, da Harald kort tid efter, o. 964, mellem højene i Jelling opførte sin trækirke som Gorms andet gravmæle. De forskellige monumenter i Jelling viser en blanding af hedenske traditioner og udtryk for den sejrende kristentro. Kongerne har her skabt en helhed, der markerer generationernes forskellige oplevelse af gammelt og nyt.

Har Otto den Stores udnævnelse af de tre bisper til Danmark forbindelse med et kongeskifte, kan vi ansætte Gorm den Gamles regeringstid til ca. 948-958. Gorm blev efterfulgt af sin søn Harald Blåtand, hvis dåb har fundet sted omkring 963. Harald har måttet tage hensyn til stemninger blandt sine egne, inden han tog det afgørende skridt. Døbte abodritterfyrster i Holsten fik ofte vanskeligheder med deres hedenske undersåtter. Haralds søn opkaldtes i dåben efter den tyske kejser, Otto den Store. Han fik navnet Sven-Otto, den senere Sven Tveskæg.

Haralds forhold til den tyske nabo var trods alt spændt. Årringeundersøgelser fra Danevirke viser, at kongen har udbedret volden i 968. Men først Otto den Anden gik igen på hærferd mod sin nordlige nabo i 974 – nøjagtig 40 år efter Henriks togt mod Hardeknud.

54. »Chronicon Roskildense«, kap. 4, s. 17 (se også note 31). Mange år før den dendrokronologiske beregning af Gorms sandsynlige dødsår til o. 958 forelå, har Bent Ousager i »Gorm konge. Et retoucheret portræt«, *Skalk*, 1957:2 rigtigt hævdet, at Gorm regerede til henimod 960. Han forkaster dog Adams beretning om, at Unni skulle have besøgt Danmark efter 934 og mener (ligeledes forkert), at Henriks krigstog dette år gjaldt Gnupa, idet han her støtter sig på Widukind. Da han ud fra Adam er overbevist om, at Olavsætten herskede over hele Danmark – altså ikke i et særligt »Hedeby-« eller »Østersø-rige« – må han ud fra tidsregningen placere afslutningen af Gorms regeringstid til omtrent samme tidspunkt som årringsdateringen senere påviste.

Harald lod sig minde for eftertiden gennem runestenens tale i Jelling. Hans hustru kalder ham på en anden sten i Sdr. Vissing, rejst over hendes mor, *Harald den Gode* – det tilnavn, kongen sikkert har ønsket skulle være hans eftermæle. For samtiden gav ordet »gode« visioner om gudsdyrkelse, lykke og de ideelle egenskaber, en stor høvding burde besidde.

Konklusion

Trods visse svagheder må Adam af Bremens værk – støttet af runestenene fra Hedeby og Jelling – opfattes som en af de bedste og sikreste kilder til Danmarks politiske historie for det tidsrum, hvor Adam har kunnet støtte sig på oplysninger fra Sven Estridsen. Hvor Adam har fulgt Sven Estridsens vidnesbyrd om kongerækken, synes han således at være på fast grund. Hvor han har medtaget oplysninger fra anden side og samtidig forivret sig, når han vil understrege, hvor hedensk og hvor grusom danerkongen var, fører han nutidslæseren ud på gyngende grund.

Det historiske morads omkring begivenhederne 934-936 er siden blevet gjort endnu mere flydende og forkludret, når historikerne har søgt at harmonisere beretningerne om de forskellige kongenavne, Adam og Widukind nævner som *samtidige*.

Efter gennemgangen af det samlede kildemateriale kan vi konkludere følgende:

1) at Sven Estridsens beretning til Adam af Bremen om Olav, Gurd, Gnupa, Sigtrygg og Hardeknud Svens søn i hovedtrækkene må betragtes som pålidelige, og at Hardeknuds erobring sandsynligvis har fundet sted omkring 917 – ikke som tidligere antaget efter 934.

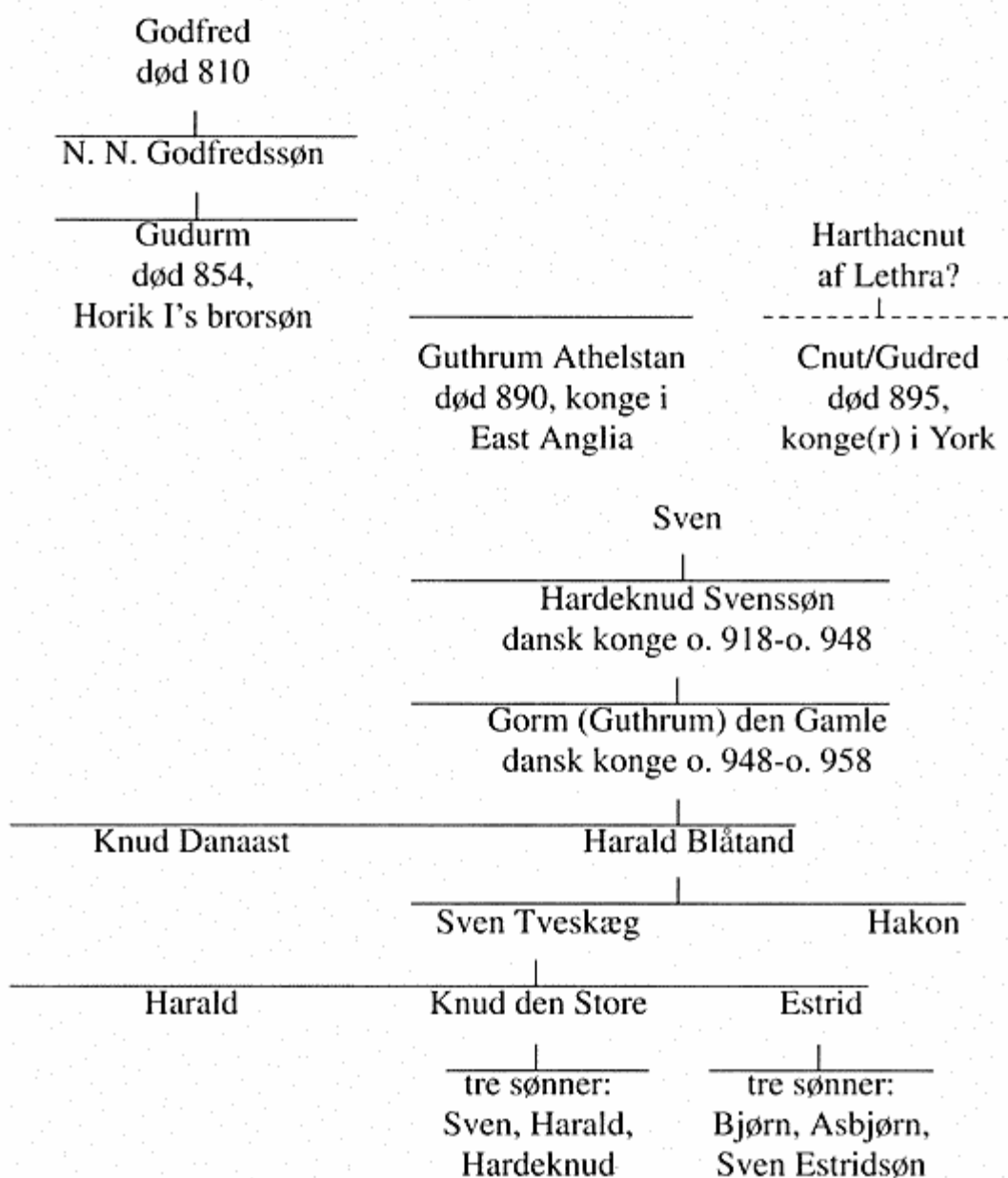
2) at kong Henrik den Første har foretaget et vellykket angreb mod Danmarks sydgrænse i 934, men at han ikke har tvangsdøbt nogen dansk konge, og at Widukinds meddelelse om Gnupa som konge på dette tidspunkt ikke står til troende. De fortvivlede anstrengelser, mange historikere har gjort sig for at harmonisere de indbyrdes uforenelige beretninger om Gnupas dåb, Hardegons fordrivelse af hans efterfølger Sigtrygg og Unnis besøg hos kong Gorm den Gamle og den halvvoxsne Harald Blåtand – alt sammen angivelig inden for det snævre åremål 934-936 – skulle hermed være et overstået stadium i dansk historieskrivning.

3) at det ikke har stået Adam klart, at Harald Blåtand ikke var søn af Hardeknud, men en sønnesøn, og at Adam derved har forårsaget den senere begrebsforvirring omkring Hardegon Svens søn, Hardeknut Vurm og Worm. Også Knud den Helliges omtale af sig selv som værende den fjer-

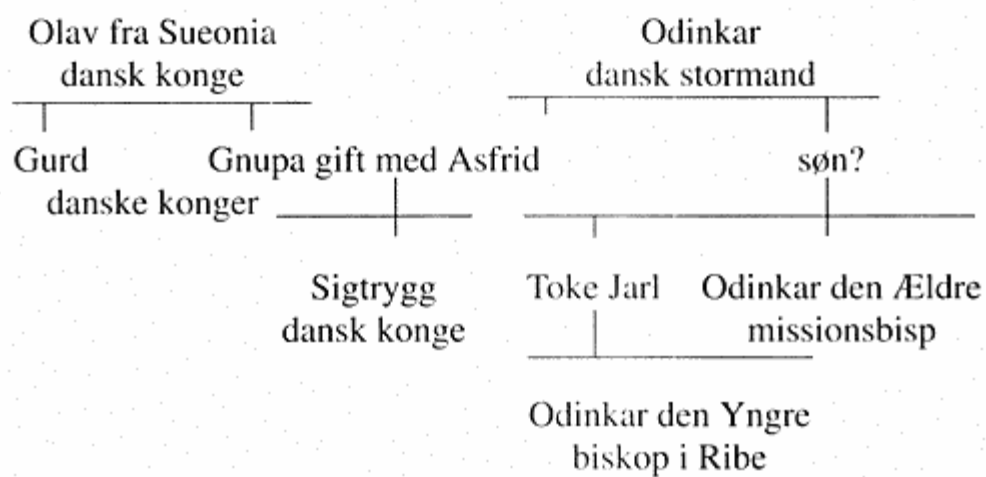
de konge ved navn Knud bestyrker, at Hardeknud og Gorm må være to forskellige personer i den danske kongerække.

4) at Gorm den Gamle er død senere og i en yngre alder end almindelig antaget, således som det synes påvist ved de nyeste udgravninger i Jelling. Der er en fin – men ikke tidligere klart erkendt – overensstemmelse mellem det skriftlige kildemateriale og den nye ansættelse af den 40-50-årige Gorms død til slutningen af 950'erne.

Tavle 1: Navneopkald i den danske kongeslægt

Tavle 2: Slægtskabsforholdet mellem kongeaften fra Sueonia og Odinkar-
ætten

Tavle 3: Forslag til dansk kongerække i vikingetiden

OBS: Udgangspunkt for nummereringen af kongerne med navnet Harald er oplysninger i de frankiske rigsannaler om, at Harald Klak og hans bror var *nepotes* (efterkommere) af en tidligere konge ved navn Harald.

Angandeo/Ongendus	o. 720
Sigfred I	777, 798
(Heriold) Harald I	o. 800
Godfred den Store	804, død 810
Hemming	810-812
Sigfred II og Åle/Anulo	812
Reginfred og Harald II Klak	812-813
Horik I og hans brødre, Godfredssønnerne	813-819
Harald II Klak og nogle af Godfredssønnerne	819-827
Horik I den Ældre	813-854
Horik II den Yngre	854- efter 865
Halfdan og Sigfred III	o. 873, død hhv. 877/78 og 887?
Helge den Retfærdige	o. 891
<i>Olavs-ætten</i>	
Olav fra Sueonia	895
Gurd og Gnupa, Olafs sønner	-o. 917
Sigtrygg, Gnupas søn	o. 917
<i>Knyttingerne</i>	
Hardeknud (Knud I) Orm, Svens søn	o. 918-o. 948
Gorm den Gamle	o. 948-o. 958
Harald III Blåtand	o. 958-987
Sven I Tveskæg	-1014
Harald IV Svenssøn	1014-1018
Knud II den Store	1019-1035
Hardeknud (Knud III)	1035-1042
Magnus den Gode	1042-1047
Sven II Estridsen	1047-1074
Harald V Hén	1074-1080
Knud IV den Hellige	1080-1086